

קובץ ניירת עמדה בנושא כשלי מערך הגיור הממלכתי

ביום ה-7 ליוני 2016, לקראת חג השבועות תשע"ו, יזמה "שדולת עם, דת ומדינה", את "יום הגיור" בכנסת. בשדולה, שבראשה עומדים חה"כ עליזה לביא וחה"כ אלעזר שטרן, לוקחת חלק גם עמותת **עתיים**, יחד עם המכון הישראלי לדמוקרטיה, תנועת נאמני תורה ועבודה והמכון לאסטרטגיה ציונית.

ביום זה, שעסק בסוגיות ובנושאים שונים הנוגעים לגיור ולמערך הגיור הממלכתי במדינת ישראל, התקיימו דיונים בשלוש ועדות בכנסת: הועדה המיוחדת לזכויות הילד, הועדה לענייני ביקורת המדינה והועדה לקידום מעמד האישה ולשוויון מגדרי. שלושה דיונים, שעל שולחנם הנחנו ניירות עמדה בנושאים שונים. את היום חתם כינוס של שדולת "עם, דת ומדינה" בנושא "אחדות העם היהודי: אלטרנטיבות לגיור הממסדי.

הדיון **בועדה המיוחדת לזכויות הילד** עסק במדיניות גיור הקטינים במערך הגיור הממלכתי, ונסב על נייר העמדה של **עתיים**. נייר העמדה מצביע על סוגיה אחת – דרישת בתי הדין במערך הגיור הממלכתי להעביר את הילדים המועמדים לגיור, וכן את אחיהם, למערכת חינוך דתית. דרישה המקשה על הורים רבים לגייר את ילדיהם שאומצו או שנולדו לאם פונדקאית לא יהודיה. לדעתנו, יש לבחון מחדש את נהלי בתי הדין לגיור קטינים, באופן שכולל את מכלול אורחות חייהם, מבלי להפוך את שאלת בית הספר לתנאי בלעדי לגיורם של קטינים.

בועדה לענייני ביקורת המדינה, התקיימה ישיבת מעקב, לאור דיונים קודמים שעסקו בדו"ח מבקר המדינה 63ג, המבקר את מערך הגיור הממלכתי. על שולחנה של ישיבה זו, הנחנו נייר עמדה עוסק במחדלי ועדת החריגים לגיור, לאור פסיקת בג"ץ מיום ה-31/3/2016 אשר שברה את מונופול מערך הגיור הממלכתי. עמדתנו היא כי פסיקה זו מהווה תרומה משמעותית לאחדות העם היהודי, על ידי הכרה במגוון הקיים בקהילות ישראל. וכן, שמדובר בבשורה מהפכנית למאות מתגיירים שנתקלו בדלת הסגורה של מערך הגיור הממלכתי ושל ועדת החריגים לגיור.

הדיון השלישי ביום הגיור, התקיים **בועדה לקידום מעמד האישה ולשוויון מגדרי**, ודן בהיבטים המגדריים של הגיור. נייר העמדה של עמותת **עתיים** מצביע על כך שמרבית המתגיירים (כ-80%) הן, למעשה, נשים, בעוד שייצוגן של נשים בעמדות מקבלי ההחלטות במערך הגיור הוא מועט. כפי שמוזכר בנייר העמדה, מציאות זו מהווה קרקע פוריה לפגיעה בנשים מתגיירות, שבאה לידי ביטוי בחדירה לפרטיות, התבטאויות פוגעניות ויצירת תלות של המתגיירת בבן זוגה. הפתרון המוצע הוא להוסיף נשים לעמדות מפתח במערך הגיור הממלכתי, באופן שיהפוך את המערכת כולה לרגישה יותר לצרכיהן של נשים הבאות להתגייר.

במסמך זה, מצורפים שלושת ניירות העמדה, כפי שהוגשו בוועדות השונות.

נייר עמדה לוועדה לזכויות הילד: גיור קטינים במערך הגיור הממלכתי

הסוגיה

בשנים האחרונות גובר במדינת ישראל הצורך בגיור עבור ילדים קטינים.¹ יותר ויותר זוגות נדרשים לתהליך פונדקאות ואימוץ מכיוון שהם מתקשים להביא ילדים לעולם. הוריהם של ילדים אלו, אשר נולדים מאם פונדקאית לא יהודיה או מתרומת ביצית – ולכן מעמדם היהודי מוטל בספק – מבקשים לגייר את ילדם, אך נתקלים בקשיים שונים בשל מדיניות מערך הגיור המוכתבת על ידי הרבנות הראשית. בין היתר, אחד הקשיים הרווחים הינו הדרישה להעביר את הילדים המועמדים לגיור, וכן את אחיהם, למערכת חינוך דתית.

רקע

1. גיור קטינים שונה במהותו מגיור מבוגרים. כל עוד הילד קטן ואינו עומד על דעתו, נעשה הגיור על דעת בית הדין ועל סמך ההתרשמות מההורים. לפיכך, ישנם תינוקות וילדים שבית הדין דוחה את הבקשה לגיור מכיוון שלא התרשמו שהוריהם יגדלו אותם באורח חיים מסורתי-דתי.
2. בשנת 2014 התגיירו בישראל למעלה מ-1500 ילדים מתחת לגיל 13, מתוכם, 892 ילדים עולי אתיופיה מקהילת הפלאשמורה שעלו ארצה מכוח החלטת ממשלה וגיורם מתבצע כחלק מתהליך עלייתם, התאזרחותם וקליטתם, וכ-650 ילדים עולים ואזרחי ישראל שהתגיירו במערך הגיור הממלכתי.²
3. למרכז הסיוע של עמותת עתים מתקבלות כ-100 פניות בנושא גיור קטינים מתחת לגיל 13 בשנה בממוצע, כולם נתקלו בבעיה כזו או אחרת בבואם להתגייר במערך הגיור הממלכתי. ממספר הפניות הגדול שמגיע לעמותת עתים (בהשוואה למספר גיורי הקטינים בשנה), נראה כי קיימות בעיות רבות במערך הגיור הממלכתי בתחום זה.
4. עשרות רבות מהפניות שהתקבלו בעמותת עתים עוסקות בבעיות הנובעות מהדרישה להעביר את הילדים למערכת חינוך דתית. דרישה זו מציבה בפני הורים המבקשים לגייר את ילדיהם קשיים רבים.
5. להלן מקרים אופייניים שנאספו על ידי עמותת עתים:
  - א. **מרחק:** במקרים רבים, הקושי נובע מהצורך להעביר את הילד/ה לבית ספר מרוחק. לעתים, מדובר בבית ספר שנמצא בצד השני של העיר, כך שעל הילדים לקחת מספר אוטובוסים עירוניים בכדי להגיע לבית הספר, ולעתים אין ביישוב בית ספר ממ"ד כלל, ועל הילדים לנסוע אל מחוץ ליישוב.

¹ במונח "גיור קטינים" כוונתנו היא לילדים שמתחת לגיל 13, מכיוון שעל פי ההלכה האורתודוקסית, הגיור בגילאים הללו שונה מאשר בגיור מבוגרים, כפי שיוסבר להלן.

² נתנאל פישר, **אתגר הגיור בישראל: ניתוח מדיניות והמלצות**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, יולי 2015, עמ' 49-51.

- ב. **צרכים רגשיים**: מעבר לקשיים הטכניים הכרוכים בכך, המעבר לבית ספר חדש כרוך לעתים במחיר רגשי וחברתי, במיוחד עבור ילדים המאובחנים עם בעיות רגשיות שמעבר לבית ספר לא מוכח עלול לפגוע בהם. דוגמא נוספת היא ילדים בכיתת מחוננים שמעבר לבית ספר אחר יכריח אותם ללמוד בכיתות רגילות.
- ג. **נסיבות משפחתיות**: לעתים מדובר בהורים שלאחר לידה או שתיים, מתמודדים עם מצב של עקרות ונאלצים לפנות לשירותי פונדקאות או אימוץ בכדי להרחיב את משפחתם. במקרים אלו, אחיהם של הילדים המועמדים לגיור, שהינם יהודים לכל דבר ועניין, נדרשים לעבור לבית ספר דתי לצורך אישור הגיור של אחיהם. כפי שנאמר לעיל, מעבר בין בתי ספר אינו עניין של מה בכך עבור ילד, קל וחומר כאשר המעבר הוא חלק מטלטלה גדולה שאותו חווה המשפחה.
- ד. **אופי בית הספר**: בתי הדין פוסלים לגיור ילדים ממשפחות שבוחרות שילדיהם ילמדו בבתי ספר כדוגמת רשת טל"י ורשת "יחד", שבהם לומדים ילדים דתיים וחילוניים במסגרת משותפת על בסיס המורשת והמסורת היהודית. גם במקרים אלה, בתי הדין מתעלמים מאורח חייהם ומרצונם של ההורים.
6. חשוב לציין כי העיקרון ההלכתי העומד בבסיס גיור קטינים הוא הצורך בהתרשמות הכוללת כי הילד/ה המתגייר/ת יגדל/תגדל בסביבה מסורתית-דתית, אך כיום, בפועל, בתי הדין אינם מאשרים את גיור הילד/ה בשל קריטריון הבודד של לימודים בבית ספר דתי מבלי להתחשב בכלל הנסיבות, כגון חברות פעילה בקהילה ובבית הכנסת, חברות בתנועת נוער, אורח החיים המשפחתי ועוד.
7. בשל קשיים אלו, הורים רבים בוחרים לוותר על גיור או מחליטים לגייר את ילדיהם באמצעות בתי דין שאינם פועלים במסגרת מערך הגיור הממלכתי ואינם מוכרים על ידי הרבנות הראשית.

פתרון עתיים

לאור הביקוש והצורך הגדל בגיורי קטינים, וכדי למנוע יצירת אוכלוסיית "חסרי דת" חדשה במדינת ישראל, ישנו צורך לבחון מחדש את נהלי בתי הדין לגיור קטינים. באשר למסגרת בית הספר של הילד/ה המתגייר/ת, יש לאפשר לבית הדין לדון באופן פרטני בכל מקרה ומקרה. בכדי להתרשם מה תהיה הסביבה שבה יגדלו הילדים המתגיירים, על בית הדין לבחון את מכלול אורחות חייהם, ולא לדחות על הסף על פי קריטריון בודד.

נייר עמדה לוועדה לביקורת המדינה: מחדלי ועדת החריגים לגיור לאור פסיקת בג"ץ האחרונה

הסוגיה

ועדת החריגים לגיור נתינים זרים היא ועדה משותפת לרבנות הראשית ולמשרד הפנים, שתפקידה לבחון בקשות גיור של לא-אזרחים המבקשים להתגייר במערך הגיור הממלכתי בישראל. דו"ח מבקר המדינה הטיח ביקורת קשה על אופן תפקודה של ועדת החריגים, המערימה קשיים, פעמים רבות ללא הצדקה, על המבקשים להתגייר. לאחרונה, פסיקה תקדימית של בג"ץ שברה את מונופול מערך הגיור הממלכתי, והדבר משליך על כיוונה של מדיניות הגיור בישראל כלל ועל ועדת החריגים בפרט.

רקע

1. מאז הקמתה של ועדת החריגים לגיור, הגיעו לעתים פניות רבות של מבקשי גיור, שנדחו על הסף על ידי הוועדה ללא כל הצדקה. פעמים רבות מדובר בבני זוג של ישראלים, המבקשים לקשור את גורלם בעם ישראל, אולם נמנעת מהם האפשרות לפתוח בהליכי גיור ולהקים בית יהודי על פי ההלכה. לעתים מדובר במבקשים המגיעים ממדינות כגון אירופה המזרחית ודרום אמריקה, בהן קיים מחסור באפשרויות לגיור אורתודוכסי.
2. פניות לעתים הראו על מחדלים נוספים של הוועדה, כגון אי מתן זכות ערעור על החלטות, או עיכובים מתמשכים במתן תשובות, במהלכם פגה הויזה של המבקשים והם נאלצו לצאת את הארץ, מה שהוביל לביטול בקשתם ע"י הוועדה. הביקורת הקשה בדו"ח מבקר המדינה 63 ממאי 2013 לא הועילה בפתרון מחדלים אלו.
3. למדיניות הדלת הסגורה של ועדת החריגים השלכות חמורות על יחסי מדינת ישראל ויהדות התפוצות ועל זהותה היהודית והדמוקרטית של מדינת ישראל.
4. לאחרונה, לאחר מאבק משפטי רב-שנים של עתים וגורמים אחרים, קבע בג"ץ בפסיקה תקדימית ובהרכב מורחב של 9 שופטים כי למערך הגיור הממלכתי אין מונופול על הגיור בישראל. כלומר, מתגיירים בגיור פרטי בישראל יוכרו לצורך חוק השבות ומרשם, כל עוד הגיור נעשה במסגרת "קהילה יהודית מוכרת". זאת, מתוך הכרה בכך שמתן מפתחות הגיור למערך הגיור הממלכתי מציב מכשולים בלתי הוגנים בפני המבקשים להתגייר:

יצירת ריכוזיות מוגזמת, ומתן מונופול מוחלט לרבנות הראשית על מוסד הגיור – מונופול שמשמעותו המעשית היא אימוץ גישה מחמירה והצבת מכשולים בפני

יהודים המבקשים לעלות ארצה – עומדים בניגוד לתכלית המרכזית של חוק השבות, היא עידוד העלייה.³

5. עוד קבע ביהמ"ש כי אמנם, יש למנוע ניצול לרעה של הליך הגיור לרכישת מעמד מכוח חוק השבות, אולם אין הגיור הממלכתי האפשרות היחידה להבטחת מטרה זו. זאת, שכן קיימים למשרד הפנים כלים רבים לבחון באופן פרטני ומדוקדק את כנות הגיור ונסיבותיו, אף כאשר מדובר בגיור בבית דין פרטי. כמו כן, הדרישה שהגיור ייערך בקהילה יהודית מוכרת, ולא על ידי "כל שלושה אנשים", יש בה כדי להפיג את החשש מפני ניצול לרעה של ההליך.

משמעות פסיקת בג"ץ האחרונה

פסיקת בג"ץ האחרונה מהווה תרומה משמעותית לאחדות העם היהודי, ע"י הכרה במגוון הקיים בקהילות ישראל:

העם היהודי הוא אמנם עם אחד, אך הוא מפוזר בכל רחבי תבל, ומורכב מקהילות-קהילות ומגוונים ותת-גוונים בתוך אותן קהילות. משכך, משתקפת בחוק השבות בנוסף לעידוד העלייה גם התכלית לקיים את אחדותו של העם היהודי בתפוצות ובישראל.⁴

יותר מכך, מדובר בבשורה מהפכנית למאות המתגיירים שנתקלו במדיניות הדלת הסגורה של מערך הגיור, ושל ועדת החריגים בפרט. מעתה, תתאפשר אלטרנטיבה משמעותית לנתינים זרים המבקשים להתגייר- גיור בבתי דין פרטיים מוכרים. מיותר לציין כי מחדליה הנ"ל של ועדת החריגים מעודדים שימוש באלטרנטיבות גיור אחרות, המאירות פנים למתגיירים, ומעניקות להם הליך גיור משמעותי, חיובי ומעשי ללא עגמת נפש מיותרת.

מדובר בקריאת כיוון כללית למדיניות הגיור הממלכתי בישראל, לפיה, בניגוד למדיניות הדלת הסגורה של ועדת חריגים לגיור, על המדינה היהודית ומוסדותיה להוות כתובת רלוונטית לשם הצטרפות לעם היהודי, וזאת גם עבור המגיעים מרחבי תבל, ברוח "ואהבתם את הגר" וכחלק מהגשמת ערכי קיבוץ גלויות ושיבת נדחי ישראל.

³ בג"ץ 7625/06 מרטינה רגצ'ובה נ' משרד הפנים (31.03.2016), פסקה 6 לפסק דינו של כב' השי' ניל הנדל.
⁴ פסקה 28 לפסק דינה של כב' הנשיאה מרים נאור, שם.

נייר עמדה לוועדה לקידום מעמד האישה ושוויון מגדרי: היבטים מגדריים בהליך הגיור

הסוגיה

הדיון הציבורי על אתגרי הגיור בישראל, נסוב על שאלות שונות העומדות לפתחם של קובעי המדיניות במדינה. שאלות אלו עוסקות בדרך כלל בהיבטים ההלכתיים, החברתיים והלאומיים הקשורים למערך הגיור הממלכתי, וחלקן עוסקות בסוגיות של אפליה, עלייה, היחס בין מדינת ישראל ליהדות התפוצות ועוד. עם זאת, נדמה כי עד כה, על אף חשיבותו, ההיבט המגדרי של הגיור בישראל והקשיים היחודיים של ציבור המתגיירות, כמעט ואינם נדונים.

רקע

חשיבות ההיבט המגדרי בנושאי הגיור, בולטת לאור נתונים שונים, והבולט שבהם הוא שאחוז הנשים המתגיירות במערך הגיור הממלכתי עומד על כ-80%.⁵ לצד נתון זה, יש להזכיר שכמעט כל הגורמים האחראיים על הגיור בישראל הם גברים.

מעבר לשאלת הייצוג במסגרת התפקידים בתוך מערך הגיור, חשוב לזכור שעל-פי ההלכה היהודית, יהדות עוברת מאם לילדיה, ולכן, כאשר אישה מבקשת להתגייר, היא עושה זאת לא רק עבור עצמה, אלא גם עבור ילדיה.

לאור הדברים הללו, האישה המתגיירת נמצאת במעמד פגיע כפול: פעם כאישה במערכת גברית ופעם נוספת כמתגיירת, שאיננה בקיאה בקודים החברתיים ובניואנסים של החברה הדתית. באופן טבעי, היא לא תמיד יודעת לזהות סיטואציות של גבולות שנפרצו וגם כאשר היא מזהה זאת, היא לא תעז לצאת נגדם מחשש לפגוע בסיכוייה להתגייר.

מהפניות הרבות שמגיעות למרכז הסיוע של עמותת עתים, עולה כי מציאות זו, מהווה קרקע פוריה לפגיעה בנשים מתגיירות בכמה דרכים:

א. חדירה לפרטיות:

סיטואציות רבות בהליך גיורה של אישה, חושפות אותה לחדירה פולשנית לפרטיותה, שאיננה הולמת ואיננה נדרשת בהכרח לצורך הגיור. מקרים אלה, נובעים מכך שמדובר במעמד שבו היא ניצבת מול בעל סמכות שבידיו לקבוע את גורלה. מהפניות הרבות שהגיעו לעמותת עתים, עולה כי מקרים אלו מתרחשים לאורך כל תהליך הגיור, החל מגורמים בתכנית הלימודים לגיור שמתגיירות נשאלות על ידיהם על יחסיהם המיניים עם בן הזוג והסדר מגוריהם, עד למעמד

⁵ נתנאל פישר, אתגר הגיור בישראל: ניתוח מדיניות והמלצות, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, יולי 2015, עמ' 51.

בפני דיינים שבו הן נשאלות על סוג כיסוי הראש שבכוונתן לחבוש, ידיעותיהן בהלכות נידה, חיייהן האינטימיים עוד.

סיטואציה נוספת של חדירה לפרטיות, מתרחשת במעמד הטבילה במקווה. נשים רבות חשות שלא בנוח וכי פרטיותן נפגעת, כאשר עליהן לטבול בפני שלושה דיינים שעומדים מעל בור הטבילה. יש לציין, כי המתגיירת טובלת כאשר היא לובשת חלוק בלבד וראשה גלוי, וכי עבור חלק מהמתגיירות, צפייה בהן בסיטואציה זו הינה חדירה לפרטיותן.

ב. התבטאויות פוגעניות :

מספרן הנמוך של נשים בתוך המערכת, הוא אחד הסיבות לכך שהמתגיירת נחשפת לאמירות והתבטאויות לא-רגישות ואף פוגעניות. כך למשל, בחלק מתכניות הלימודים לגיור, המתגיירת לומדת כי מאחר ולפי ההלכה, המעמד ההלכתי של הוריה משתנה, היא יכולה, באופן תיאורטי, להינשא לאביה ולאחיה. חשוב לציין כי מסקנה זו איננה מבטאת את מהות הקביעה ההלכתית, אלא רק פועל יוצא שאיננו באמת רלוונטי להליך הגיור. במקרה מסוים, שהגיע לידי עמותת עתים, סיפרה אחת המתגיירות כי הדיין ציין בפניה במעמד בית הדין, כי לאחר שתתגייר מותר לה, על פי ההלכה, לקיים יחסי מין עם אביה. התבטאויות שכאלה, מעבר להיותן לא נצטרכות לצורך הגיור, הינן וולגריות, פוגעניות ומביאות לחילול השם ופגיעה במעמד של היהדות בעיני המתגיירות.

ג. יצירת תלות של המתגיירת בבן זוגה :

פעמים רבות, גיורה של אישה מותנה ברמת דתיותו של בן זוגה, שנדרש לעמוד בדרישות מחמירות שונות. מתגיירות רבות שפנו לעמותת עתים, מבטאות תחושות של תסכול נוכח דרישות אלה. מבלי להפחית מחשיבות שיתוף הפעולה של בן הזוג בהליך הגיור, יש לראות את האישה המתגיירת כאינדיבידואל ולא להפוך אותה לתלויה בו ובאורח חייו.

פתרון עתים

לאור העובדה כי מרבית המתגיירים הן, למעשה, מתגיירות, יש לדאוג לכך שלתוך מערך הגיור הממלכתי יתווספו נשים בעמדות מפתח ומפגש עם מתגיירות. הניסיון מוכיח כי ככל שנשים מעורבות יותר בתהליכים שאותם עוברות נשים אחרות, המערכת נעשית רגישה יותר לצרכים של נשים ומתאימה את עצמה לכך. כך למשל, יש לבחון את הצעתה של הרבנית מיכל טיקוצינסקי, לפיה יש למנות אישה שתהווה שליחת בית דין למעמד הטבילה. בנוסף לכך, יש להוסיף תקנים של רכזות בית דין, שתהינה לגורם עיקרי המקשר בין נשים המבקשות להתגייר לבין המערכת. צעדים אלו, יחד עם העלאת המודעות לנושא, יהפכו את הליך הגיור הממלכתי בישראל לידידותי וצודק יותר עבור נשים המבקשות לקשור את גורלן בגורל העם היהודי.